

Dalykinių santykių ir operacijų stebėseną – kelias į aukštesnį brandos lygį

Ieva Savilionytė

Vyriausioji specialistė

Pinigų plovimo prevencijos reguliavimo skyrius

Finansų rinkos priežiūros departamentas

Justinas Razgūnas

Vyriausiasis specialistas

Pinigų plovimo prevencijos patikrinimų skyrius

Finansų rinkos priežiūros departamentas

STEBĖSENOS ORGANIZAVIMO IR ĮGYVENDINIMO PAGRINDAS BEI TIKSLAS

Pagrindiniai reikalavimai, susiję su kliento dalykinių santykių ir operacijų (sandorių) stebėseną

Lietuvos respublikos
Pinigų plovimo ir teroristų
finansavimo prevencijos
[Įstatymas](#)

Finansų rinkos dalyviams skirti [nurodymai](#), kuriais siekiama
užkirsti kelią pinigų plovimui ir (arba) teroristų finansavimui

VIII SKYRIUS

KLIENTO DALYKINIŲ SANTYKIŲ IR OPERACIJŲ (SANDORIŲ) STEBĖSENOS REIKALAVIMAI

EBI rizikos veiksnių [gairės](#)
4.69 – 4.75 punktai

Stebėseną

4.69. Pagal Direktyvos (ES) 2015/849 13 straipsnį įmonės turėtų stebėti dalykinius santykius su savo klientais.

4.70. Stebėseną turėtų apimti:

- sandorių stebėseną siekiant įsitikinti, kad jie atitinka kliento rizikos profilį, kliento finansinę padėtį ir platesnes įmonės žinias apie klientą, ir siekiant nustatyti neįprastus ar įtartinus sandorius;
- nuolatinį turimų dokumentų, duomenų ar informacijos atnaujinimą siekiant suprasti, ar pasikeitė su dalykiniais santykiais susijusi rizika, ir įsitikinti, kad informacija, kuria remiantis vykdoma nuolatinė stebėseną, yra tiksli.

4.71. Stebėsenos veiksmų dažnumą ir intensyvumą įmonės turėtų nustatyti atsižvelgdamos į savo veiklos pobūdį, apimtį ir sudėtingumą bei rizikos, su kuria jos susiduria, lygį.

Sandorių stebėseną

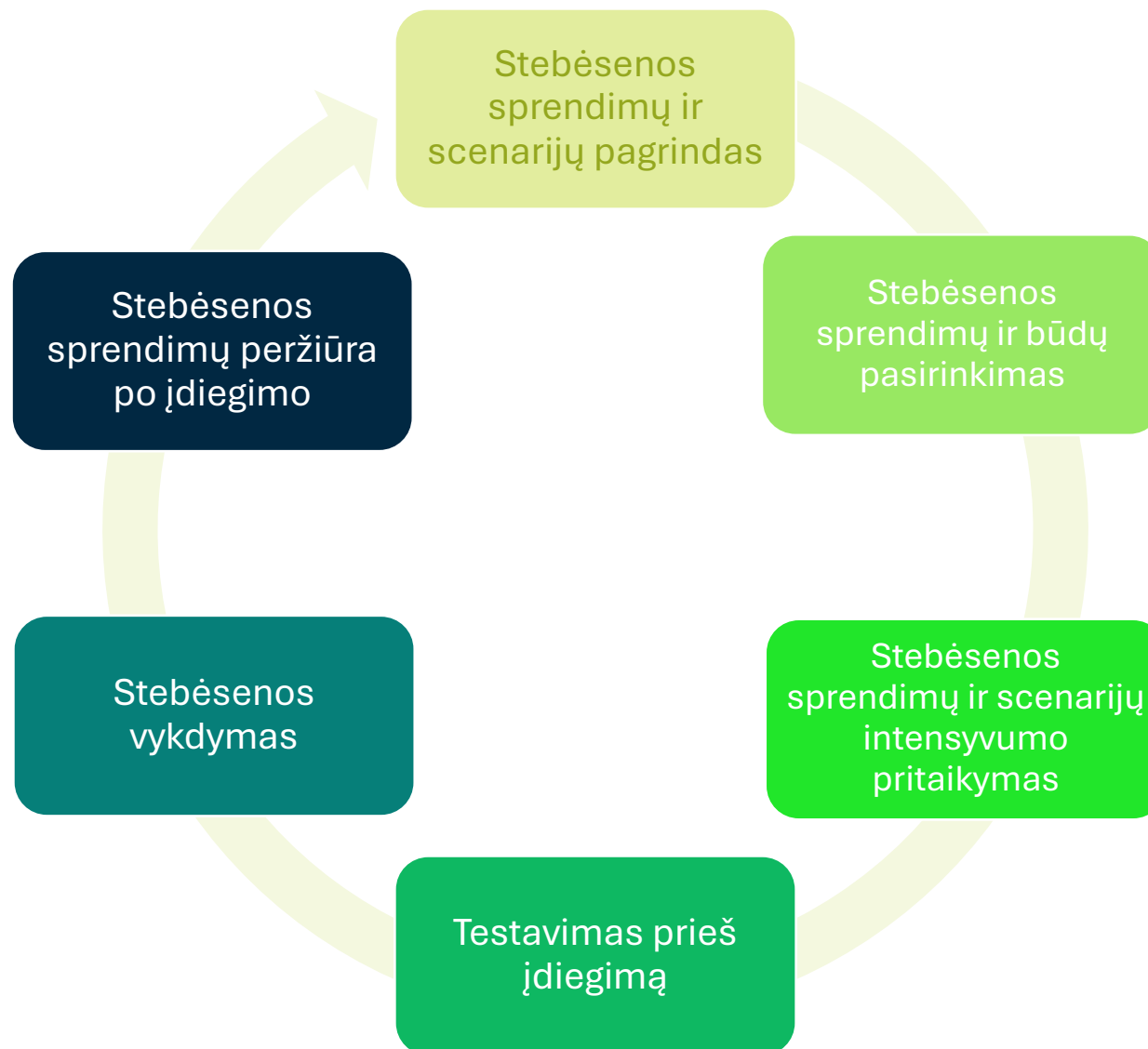
4.72. Įmonės turėtų užtikrinti, kad jų sandorių stebėsenos metodas būtų efektyvus ir tinkamas.

41

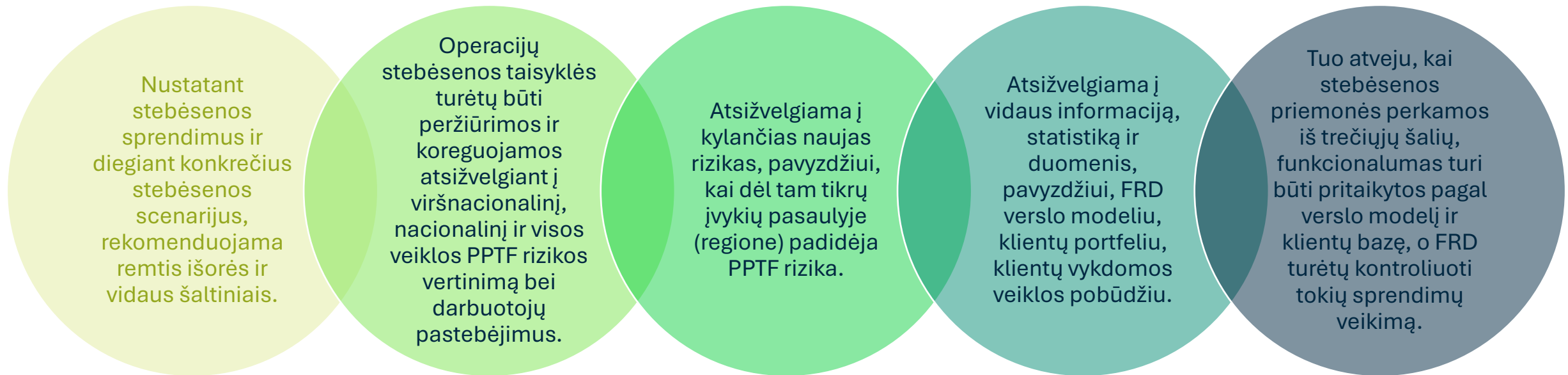
GALUTINĖ ATASKAITA DEL DERAAMO KLIENTŲ TIKRINIMO GAIRIŲ IR VEIKSNIŲ, Į KURIUOS KREDITO IR FINANSŲ ĮSTAIGOS TURĖTŲ ATSIŽVELGTI VERTINDAMOS SU ATSKIRIAS DALYKINIUS SANTYKIUS IR VIENKARTINIUS SANDORIUS IR (AR) OPERACIJOMS SUSIJUSIA PINIGŲ PLOVIMO IR TERORISTŲ FINANSAVIMO RIZIKA

4.73. Efektyvi sandorių stebėsenos sistema remiasi naujausia informacija apie klientą ir turėtų suteikti įmonei galimybę patikimai nustatyti neįprastus ir įtartinus sandorius bei neįprastų struktūrų sandorius. Įmonės turėtų užtikrinti, kad jos taiko procedūras, skirtas pažymėtiems

STEBĖSENOS SISTEMOS CIKLAS

STEBĖSENOS SPRENDIMŲ IR SCENARIJŲ PAGRINDAS

STEBĖSENOS SPRENDIMŲ IR BŪDŲ PASIRINKIMAS

Momentinė

Stebimos operacijos, neatitinkančios norimos prisiimti rizikos.

Stebimos didelės vertės operacijos, palyginti su kitais panašaus pobūdžio klientais.

Naudojami scenarijai ir raktažodžiai, skirti nustatyti TF atvejus.

Naudojami kiti scenarijai, orientuoti į FRD vertinimu didžiausias PPTF grėsmes.

Retrospektyvi

Kai stebėsenos scenarijai yra sudėtingi, turi apimti kelias sudedamąsias dalis.

Scenarijai, padedantys nustatyti nukrypimą nuo klientui įprastos veiklos.

Scenarijai, susiję su skirtingais produktais, TF scenarijai.

Neįprastos ir sudėtingos struktūros sandoriai.

Kitos priemonės

Tam tikrų klientų peržiūra, kai *ad-hoc* atvejais nustatoma didesnė kliento PPTF rizika.

Atliekant susijusių klientų sąsajų tikrinimą.

Atliekant didelių klientų įmonių grupių bendros veiklos tyrimus; OEDD veiksmai.

Gavus kompetentingų institucijų užklausų.

STEBĖSENOS SPRENDIMŲ IR SCENARIJŲ INTENSYVUMO PRITAIKYMAS

Bendros tipologijos (pvz., sukčiavimas) ir su jomis susiję scenarijai

Individuali kliento PPTF rizika: pagal klientui priskirtos PPTF rizikos grupę, nustatyti scenarijus su skirtingais parametrais

Kliento tipai: fiziniai asmenys (studentai, pensinio amžiaus asmenys, turtingi asmenys ir kt.) ir juridiniai asmenys (mikroįmonės, didelės įmonės ir kt.)

Specifinės klientų veiklos rūšys: mokėjimo paslaugos, kriptoturtas, azartiniai lošimai ir kt.

Teikiamos paslaugos ir siūlomi produktai: vietiniai ir tarptautiniai mokėjimai, privačioji bankininkystė, investavimo produktai, korespondentiniai santykiai

Geografija: FATF ar EK sąrašuose esančios valstybės, tikslinės teritorijos, valstybės korupcijos ir nusikalstamumo lygis ir kt.

STEBĖSENOS SCENARIJŲ PARAMETRŲ NUSTATYMAS

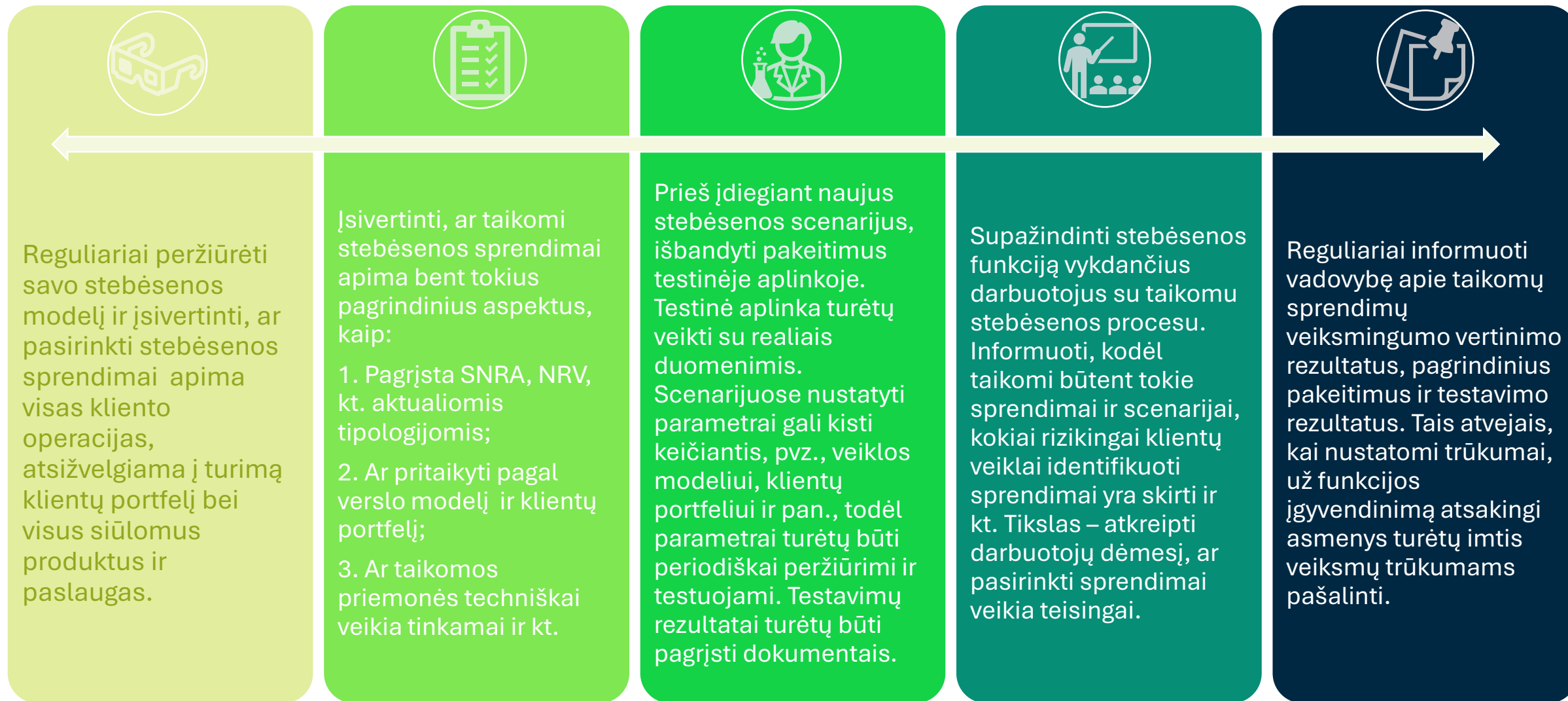
Svarbu remtis turima statistine informacija apie klientų portfelį bei klientų vykdomas operacijas siekiant geriau pritaikyti ir nustatyti scenarijų parametrus ir laikotarpį.

Svarbu gebėti pagrįsti, kodėl buvo nustatyti būtent tokie stebėsenos scenarijų parametrai ir suprasti, kokioms klientų operacijoms scenarijai skirti.

Svarbu, kad įstaiga gebėtų laiku ir bet kuriuo metu pakeisti scenarijų nustatymus, jeigu pastebimos naujos tipologijos ar įtartinos klientų veiklos.

Svarbu, kad kuriant scenarijus nebūtų manipuluojama statistine informacija, scenarijai turi būti nustatomi remiantis kylančia PPTF rizika.

STEBĖSENOS SPRENDIMŲ IR SCENARIJŲ VEIKSMINGUMO BEI TINKAMO VEIKIMO TESTAVIMAS

Ačiū!

Ieva Savilionytė

Vyriausioji specialistė

Pinigų plovimo prevencijos reguliavimo skyrius

Finansų rinkos priežiūros departamentas

Kas yra tas „kelias į aukštesnį brandos lygį“ kai kalbame apie stebėseną?

Justinas Razgūnas

Vyriausiasis specialistas

Pinigų plovimo prevencijos patikrinimų skyrius

Finansų rinkos priežiūros departamentas

Kas yra branda, kai kalbame apie stebėsenos procesą?

- Brandi stebėseną = efektyvi stebėseną.
- Brandi stebėseną = organizuojama atsižvelgiant į įstaigos patiriamas PPTF rizikas, veiklos modelį ir klientų portfelį ir klientų atliekamų operacijų pobūdį.
- Brandi stebėseną = suderinta ir koreliuojanti su kitais PPTFP procesais.

Ką Lietuvos bankas mato praktikoje?

2023 m.

2023 m. pritaikytos poveikio priemonės ir atlikti FRD patikrinimai

Pastaba: Lietuvos bankas tam pačiam FRD gali taikyti vieną arba kelias poveikio priemones.

1.3. dalykinių santykių ir (arba) operacijų stebėsenos organizavimo procesas (vidaus kontrolės procedūrų atitiktis teisės aktų reikalavimams, dalykinių santykių ir (arba) operacijų stebėsenos proceso efektyvumas);
1.3. klientų bvlų analizė.

2024 m.

- Lietuvos bankas 2024 m. toliau stiprino PPTFP ir tarptautinių sankcijų įgyvendinimo srities priežiūrą finansų sektoriuje. Siekdamas didinti FRD brandą, šiemet jau baigė 12 FRD patikrinimų (spalio mėn. statistika). Jų tikslas buvo įvertinti, kaip FRD įgyvendina PPTFP ir tarptautinių sankcijų reikalavimus.
- Dažnu atveju atliekant PPTFP patikrinimus buvo tikrinama stebėsenos sritis bei atliekama klientų bylų analizė.
- Visais atvejais tikrinant stebėsenos sritis buvo nustatyti trūkumai, tačiau trūkumų reikšmingumas ir mastas skirtingas.
- Matomas poreikis siekti aukštesnio brandos lygio stebėsenos srityje.

Pasikartojantys stebėsenos trūkumai

Netinkamas, nepakankamas procesų reglamentavimas dėl ko įstaigoje darbuotojai taiko skirtingą praktiką

Dalykinių santykių ir sandorių (operacijų) stebėsenos scenarijai nepritaikyti įstaigos klientų portfeliui

Nepakankamas dalykinių santykių ir sandorių (operacijų) stebėsenos scenarijų kiekis įstaigos veiklos mastui

Itin dideli operacijų kiekiai stebimi rankiniu būdu

Dalykinių santykių ir sandorių (operacijų) stebėsenos scenarijų taikymas tik atsižvelgiant į operacijos vertės faktorių

Neatsižvelgiama į dalykinių santykių ir sandorių (operacijų) stebėsenos scenarijų, sustabdžiusį operaciją

Stebėsenos metu nevertinama apie klientą turima informacija, jam būdingas elgesys, kliento pažinimo anketoje nurodyta informacija

Stebėsenos metu sugeneruotas įspėjimas yra išsprendžiamas arba dokumentuojamas netinkamai

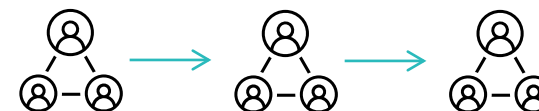
Mokėjimo operacijos paskirtyje nevertinami žodžiai, galintys indikuoti apie kliento vykdomą neteisėtą veiklą

Dalykinių santykių ir operacijų stebėsenos metu surenkami dokumentai nėra tinkamai įvertinami

Neorganizuojami mokymai, darbuotojai neapmokyti, nesupranta savo atsakomybių, neatliekamas **kokybės kontrolės procesas**

Nevykdoma arba netinkamai vykdoma sustiprinta stebėseną

Kliento operacijos nevertinamos kompleksiškai (pvz., periodinių peržiūrų metu)

Momentinė stebėsena – trūkumų pavyzdžiai

Nepakankami scenarijai

- Dėl Įstaigos nustatytų itin ribotų momentinės operacijų stebėsenos scenarijų Įstaiga momentinės operacijų stebėsenos metu neaptiko galimai įtartinų kliento operacijų, kurios neturėjo aiškaus ekonominio pagrindo, neatitiko dalykinių santykių metu deklaruoto kliento veiklos pobūdžio, ar atitiko FNTT nustatytus operacijų įtartinumo kriterijus.

Netaikyta sustiprinta stebėsena

- Nepaisant reikšmingai didesnės PPTF rizikos, susijusios su didelės PPTF rizikos produktais, didelės PPTF rizikos klientų, kurie naudojami tokiais produktais momentinė stebėsena buvo vykdoma lygiai taip pat kaip ir kitų Įstaigos klientų atžvilgiu.
- Pavyzdžiui, naudoti identiški scenarijai nepritaikyti nustatyti operacijas pagal klientų keliamą PPTF rizikos grupę.

Momentinė stebėsena taikyta ne visų FRD siūlomų produktų/paslaugų atžvilgiu

- Įstaiga netaikė momentinės stebėsenos kai klientas inicijuodavo mokėjimo operacijas per vieną iš kelių Įstaigos naudojamų techninių sprendimų (tam tikrą mobiliąją programėlę).
- Nevykdyta vidinių mokėjimo operacijų momentinė stebėsena vykdant mokėjimo operacijas tarp skirtingų Įstaigos klientų.
- Nevykdyta išeinančių mokėjimo operacijų stebėsena.
- Rizikai neproporcingos išimtys (klientams, siuntėjams, gavėjams, pagal kitus reikšmingus kriterijus.).

Retrospektyvi stebėseną – trūkumų pavyzdžiai

Nepagrįstai maža apimtimi taikomi scenarijai

- Operacijų stebėsenos sistema dėl retrospektyvios stebėsenos scenarijų sugeneravo įspėjimus tik dėl 0,01 proc. Įstaigos klientų atliktų operacijų [, tačiau tai nebuvo proporcingas santykis atsižvelgiant į PPTF rizikas siejamas su Įstaigos teikiamais produktais ir klientų portfeliu].
- Nenustatyti ryšiai tarp viena su kita susijusių mokėjimo operacijų.
- Retrospektyvios stebėsenos scenarijai taikyti tik didelės PPTF rizikos klientų atvejais.
- Netaikyta sustiprinta retrospektyvi stebėseną didesnės PPTF rizikos klientų atvejais.

Neperžiūrėti arba netinkamai peržiūrėti įspėjimai

- Nustatyti atvejai kai per mažas dėmesys skiriamas retrospektyviai stebėsenai. „*Kas buvo, tas buvo*“ požiūris.
- Sudaromos sąlygos dideliame kiekiui neperžiūrėtų įspėjimų (angl. *backlog*).
- Įspėjimai uždaromi kaip „pasenę“, dėl ko faktiškai neįgyvendinama retrospektyvi stebėseną.
- Didelis kiekis įspėjimų peržiūrimas paviršutiniškai, per labai trumpą laiką ir (ar) nevertinant sugeneruotų įspėjimų pagrindo individualiai.
- Įstaiga neužtikrina, kad retrospektyvios stebėsenos metu atliekama operacijų peržiūra būtų vykdoma Įstaigos nustatytais terminais.
- Netinkamas įspėjimų peržiūrų dokumentavimas.

Periodinēs peržiūros ir stebēšana

NUSTATYTI TRŪKUMAI

Įstaiga, savo vidaus kontrolės procedūrose buvo nusistačiusi, kad retrospektyvią stebėseną apima periodinių peržiūrų metu atliekamos kliento atliktų mokėjimo operacijų peržiūros ir vertinimai, tačiau jos buvo **formalios** (t. y. nepakankamai išsamios, kad jomis vadovaujantis darbuotojas galėtų suprasti kaip tinkamai įgyvendinti šį procesą). Įstaigos vidaus procedūros nenurodė kaip darbuotojai turėtų atlikti stebėseną periodinių peržiūrų metu bei nedetalizavo darbuotojų praktikoje taikomų veiksmų.

Įstaigos vidaus kontrolės procedūrose **nebuvo įtvirtinta** už kokį laikotarpį Įstaigos atsakingi darbuotojai turi vertinti kliento įvykdytas mokėjimo operacijas atliekamų periodinių peržiūrų metu, nebuvo įtvirtinta kaip Įstaigos darbuotojai turi dokumentuoti periodinės peržiūros metu atliktus vertinimus (pvz., užpildant Įstaigos naudojamą formą).

Dėl netinkamai įtvirtinto proceso bei kontrolės trūkumų nustatyta atvejų kai praktikoje:

- Įstaigos darbuotojai periodinių peržiūrų metu neatliko klientų atliktų mokėjimo operacijų peržiūrų ir vertinimų arba jų nedokumentavo.
- Darbuotojai praktikoje skirtingai įgyvendino šį procesą, kas lėmė, kad dalis kliento atliktų operacijų peržiūrų buvo atliktos nekokybiškai.
- Neįvertinta arba nedokumentuota kliento faktiškai atliktų mokėjimo operacijų atitiktis Įstaigos turimoms žinioms apie klientą. Ypač svarbu vertinant neįprastus, sudėtingus ir (arba) didelės vertės sandorius bei siekiant nustatyti įtartinas operacijas ir (ar) sandorius.

GEROJI PRAKTIKA

- Įstaigos procedūrose pateikiamos praktikoje taikomos stebėsenos priemonės, kurios yra pritaikytos Įstaigos veiklos modeliui ir klientų portfeliui bei patiriamoms PPTF rizikoms.
- Įstaigos procedūrose yra pateikiami aiškūs darbuotojų veiksmai ir atsakomybės atliekant stebėseną t. y. Įstaigos darbuotojas vadovaujantis Įstaigos patvirtintomis tvarkomis, supranta kokius veiksmus ir kada privalo atlikti.
- Atvejo analizė.
 - 1) Įstaigos vidaus kontrolės procedūrose buvo įtvirtinta, kad darbuotojas periodinių peržiūrų metu atlikdamas kliento atliktų mokėjimo operacijų vertinimą turi atlikti didžiausių kliento lėšų siuntėjų ir gavėjų neigiamos informacijos paieškas viešai prieinamuose šaltiniuose.
 - 2) Atlikdamas papildomas patikras darbuotojas nustatė, kad keli kliento pagrindiniai partneriai minimi kaip galimi įtariamieji pinigų plovimo skandale.
 - 3) Atlikęs detalesnę analizę, darbuotojas nustatė, kad kliento įvykdytos mokėjimo operacijos neatitiko Įstaigos turimos informacijos apie klientą, buvo neįprastai sudėtingos ir neturėjo aiškaus ekonominio pagrindo. Darbuotojas išsamiai dokumentavo atlikto vertinimo veiksmus ir išvadas.
 - 4) Atlikus vidinį tyrimą, buvo priimtas pagrįstas sprendimas pateikti pranešimą apie įtartinas pinigines operacijas ir sandorius FNTT.

Sustiprinta dalykinių santykių stebėseną – konkrečių pavyzdžių analizė

Pavyzdys – Geroji praktika

- Įstaigos vidaus kontrolės procedūrose buvo detalai nurodyta, kada ir kokios priemonės bus taikomos vykdant sustiprintą nuolatinę dalykinių santykių stebėseną (pvz., kokie stebėsenos scenarijai yra taikomi vykdant sustiprintą stebėseną didesnės PPTF rizikos klientams), darbuotojų tikslios pareigos ir atsakomybės atliekant sustiprintą dalykinių santykių stebėseną.
- Pažymėtina, kad praktikoje Įstaiga savo naudojamose sistemose buvo įdiegusi operacijų stebėsenos scenarijus skirtus specialiai didesnės PPTF rizikos klientams (pvz., „Single transaction limit exceeds 10 000 EUR for High risk Individual account“; „Cumulative transactions limit in 5 day period for High risk Business client exceeds 100 000 EUR“). Taip pat Įstaiga vykdydama sustiprintą operacijų stebėseną didesnės PPTF rizikos klientų atžvilgiu papildomai atlikdavo negatyvios informacijos paiešką apie gavėjus ir siuntėjus.

Pavydžiai – Nustatyti trūkumai

- Patikrinimo metu įvertinus klientų bylose pateiktą informaciją, bei atrinktiems klientams taikytas operacijų stebėsenos priemones, buvo nustatyta, kad nors Įstaiga turėjo kelis operacijų stebėsenos scenarijus, skirtus sustiprintai dalykinių santykių stebėsenai, **tačiau Įstaiga ne visada detalai analizavo pagal stebėsenos scenarijus sustabdytas operacijas** t. y., operacijos buvo analizuotos paviršutiniškai, nesiimant papildomų veiksmų išsiaiškinti kliento veiklos pobūdį arba klientui pateikus papildomus dokumentus, jie nebuvo tinkamai analizuojami, dažnu atveju Įstaigos darbuotojų **komentariai po operacijų analizės būdavo neinformatyvūs, abstraktūs, bendro pobūdžio, neatliekant jokio išsamesnio vertinimo.**
- Patikrinimo metu nustatyta, kad nors Įstaiga buvo numčiusi operacijų stebėsenos scenarijus skirtus tik didesnės PPTF rizikos klientams, **tačiau praktikoje jie buvo taikomi tiek vidutinės, tiek mažos PPTF rizikos grupės klientams.**

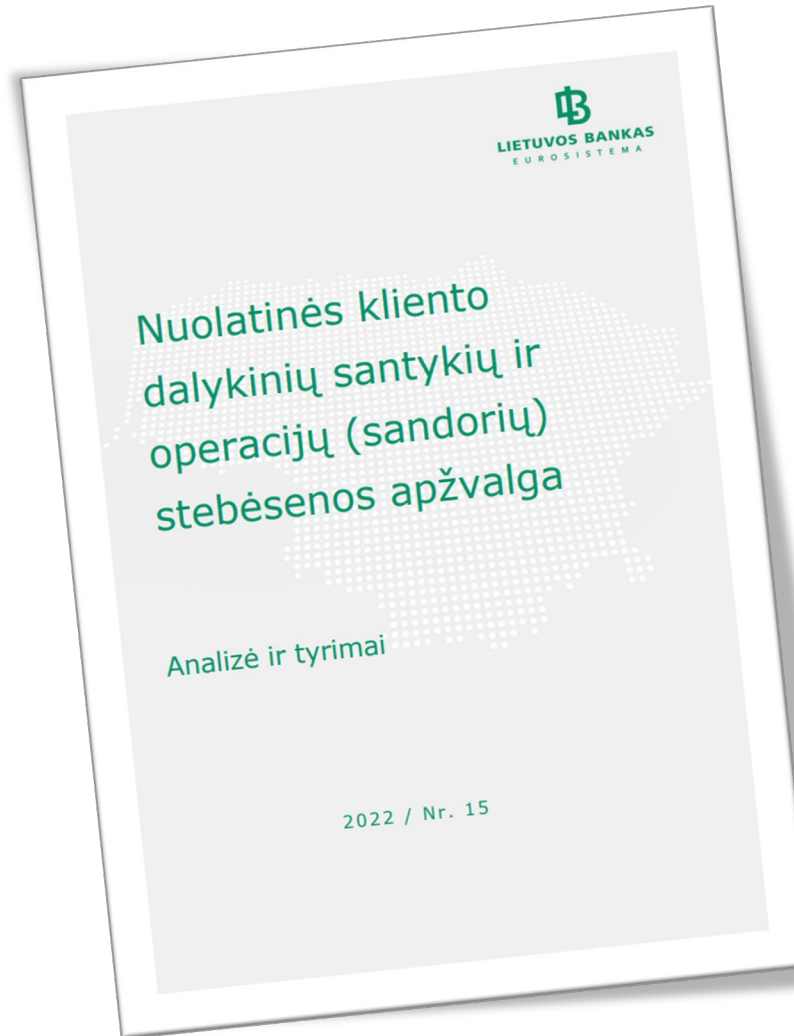
SVARBU:

- *Praktikoje taikyti sustiprintos dalykinių santykių stebėsenos priemonės*
- *Intensyvesni („griežtesni“) automatinės stebėsenos scenarijai didesnės PPTF rizikos klientams*
- *Įdiegti scenarijai skiriasi nuo scenarijų taikomų mažos bei vidutinės PPTF rizikos grupės klientams*
- *Sustiprinta/dažnesnė retrospektyvi klientų, atitinkančių tam tikrus didesnės rizikos požymius, stebėseną už ilgesnį laikotarpį*
- *Tinkamas dokumentavimas*

Stebėsenos kokybės kontrolės užtikrinimas ir testavimas

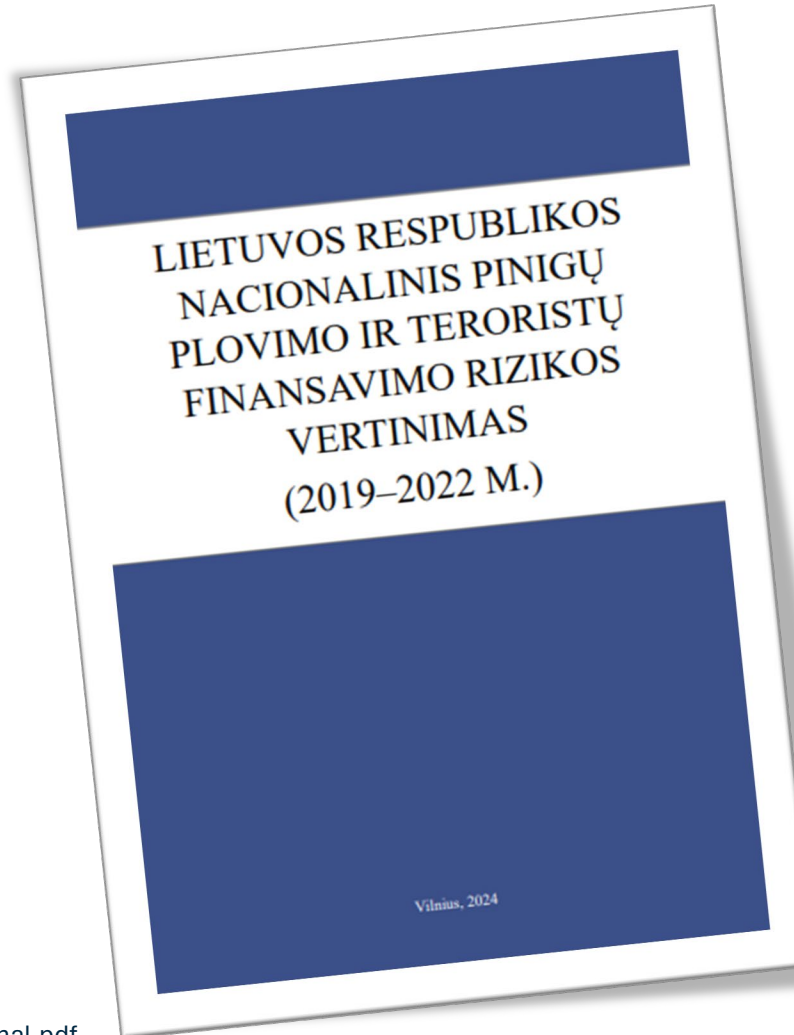
- LB viešai paskelbė nuolatinės klientų dalykinių santykių ir sandorių stebėsenos apžvalgą (2022 m. kovo mėn.), kurioje nustatytas stebėsenos įgyvendinimo tikslas, stebėsenos modelio (-ių) ir sprendimų nustatymas ir sąveika, atskirų stebėsenos sprendimų, įskaitant stebėsenos scenarijus, pritaikymas finansų įstaigos verslo modeliui ir esamų klientų portfeliui, periodinė stebėsenos sprendimų, įskaitant automatizuotus scenarijus, peržiūra ir testavimas.

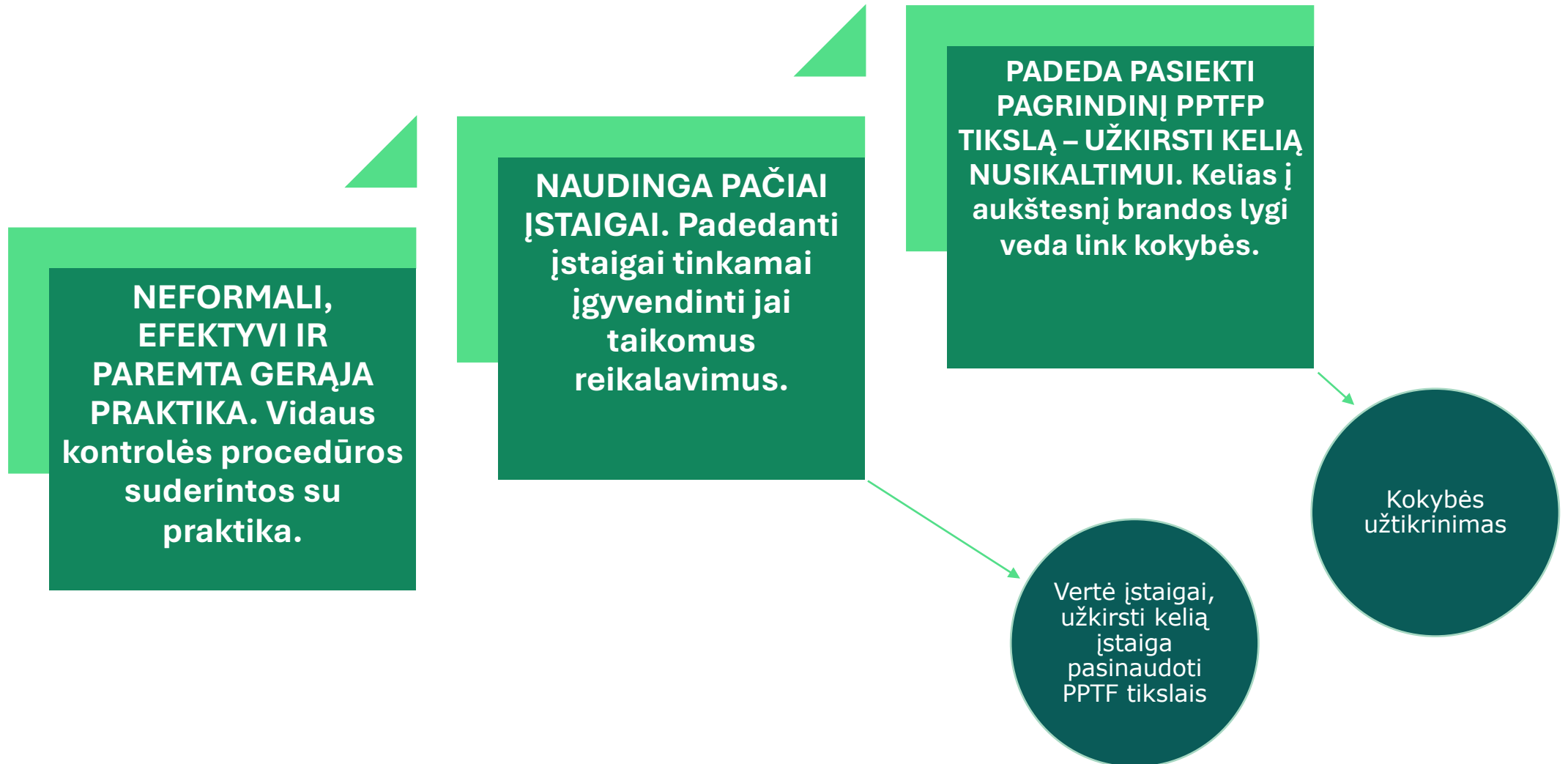
- ✓ Vertingi patarimai ir gerosios praktikos pavyzdžiai, susiję su stebėsenos reikalavimų įgyvendinimu, įskaitant kokybės kontrolės užtikrinimą ir testavimą
- ✓ Stebėsenos modelio peržiūros rekomendacijos
- ✓ Stebėsenos sprendimų apimties rekomendacijos
- ✓ Peržiūros ir testavimo rekomendacijos

Nacionalinis PPTF rizikos vertinimas ir stebėseną

- Nustatyta, kad 2-jų sektorių – virtualiosios valiutos keityklų ir depozitinių virtualiųjų valiutų piniginių operatorių (VASP teikėjų) bei elektroninių pinigų įstaigų bei mokėjimo įstaigų – bendras pinigų plovimo rizikos lygis vertinamas kaip labai didelis, 13-os sektorių – didelis, 12 sektorių – vidutinis ir 4 sektorių – mažas.
- EPJ/MĮ sektoriaus dalyviai kai kuriais atvejais prisiima didesnę PPTF riziką, užmegzdami dalykinius santykius su didesnės rizikos klientais.
- Dėl didesnės PPTF rizikos klientų portfelio, plataus geografinio prieinamumo tarptautiniam pinigų judėjimui bei sektoriaus teikiamų produktų galimo anonimiškumo kyla pinigų plovimo grėsmė bei sunkumai efektyviai stebėti mokėjimo operacijas.

- ✓ FRD privalo užtikrinti, kad rizikos vertinimas, kuriuo siekiama įvertinti visos veiklos PPTF riziką, yra atliekamas atsižvelgiant į rizikas, nustatytas Lietuvos Respublikos nacionalinio PPTF rizikos vertinime.
- ✓ Kliento dalykinių santykių ir (arba) operacijų (sandorių) stebėsenos intensyvumą, apimtį, scenarijus ir atitinkamus stebėsenos kriterijus FRD nustato atsižvelgdamas tiek į atlikto visos veiklos PPTF rizikos vertinimo rezultatus, tiek į individualų kliento pinigų plovimo ir teroristų finansavimo rizikos vertinimą.

Ačiū!

**Kviesdamas FRD žengti keliu link aukštesnio
stebėsenos brandos lygio,
Lietuvos bankas**

Ieva Savilionytė

Vyriausioji specialistė

Pinigų plovimo prevencijos reguliavimo skyrius

Finansų rinkos priežiūros departamentas

Justinas Razgūnas

Vyriausiasis specialistas

Pinigų plovimo prevencijos patikrinimų skyrius

Finansų rinkos priežiūros departamentas